

Korkmaz, Zeynep (1992) **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Türk Dili Kurumu Yayınları, Ankara.

Barthes,Roland (2002) **S/Z**, (Çev.: Sündüz Öztürk Kasar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2. Baskı.

Lyons, John (1983) **Kuramsal Dilbilime Giriş**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, s.358-429

Lyons, John (1977) **Semantics (I-II)**, Cambridge, Cambridge University Press.

Ullmann,Stephan (1979) **Semantics (An Introduction to the Science of Meaning)**,Harper and Row Publishers Inc. (First Printed 1962)

Vardar, Berke (1998) **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Abc Kitabevi, 2. Basım.

İletişim Adresi:

Sakarya Üniversitesi

Eğitim Fakültesi

Türkçe Eğitimi Bölümü

Hendek-Sakarya

54300

e-mail(elmek): maltun@sakarya.edu.tr

Url: <http://mdilci.sitemynet.com>

**DEMOKRASİ TARİHİMİZDEKİ İLK ÇOK PARTİLİ
SEÇİMLERE GENEL BİR BAKIŞ**

Kenan OLGUN

Yard. Doç. Dr.

Sakarya Ü. Eğitim Fak. İlköğretim Bölümü

ÖZET

II. Meşrutiyet dönemi kurumları gerek oluşumu gerekse de çalışmaları açısından Türk demokrasi tarihinde önemli bir yere sahiptir. Cumhuriyet dönemi uygulamalarının bir çoğunun II. Meşrutiyet döneminden etkilenmiş olması bu dönemin önemini bir kat daha arttırmaktadır.

1908 yılı içinde yapılan ilk çok partili seçim sonucunda oluşan Meclis-i Mebusan, ülkedeki etnik grupların temsilini sağlamış, millet egemenliğinin gerçekleştirilmesi yönünde eski dönemlere oranla büyük bir gelişme göstermiştir. Bu dönemde uygulanan seçim sistemi Cumhuriyet döneminde de uzun bir süre uygulanmaya devam etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Seçim, Parlamento, II. Meşrutiyet, Demokrasi.

ABSTRACT

Parliament (Meclis-i Mebusan) of 1908 have an important place in the Turkish Democracy history in terms of both its formation and working. Because most of this period has been increased more.

The Parliament which was formed in 1908 by the first election that many political parties were attended had provided with the representing of ethnic groups in country. Besides, the Parliament presented large development for verifying of national sovereignty compared with old periods.

Key Words: Selection, Parliament, Second Constitutional Government, Democracy.

1. Giriş

İnsanların kendilerini yönetecek olanları belirli bir süre için özgür iradeleriyle kurallarına uygun bir şekilde belirlemesi olarak tanımlanan seçim, çağdaş demokrasilerde yöneticilerin belirlenmesi ve meşruluk kazanmaları için vazgeçilmez temel kuralların başında gelmektedir (Bakır, 1982:7).

Osmanlı Devleti'nde gördüğümüz Türk siyasi hayatında ilk seçim uygulamaları, Tanzimat döneminde sancaktan alınacak vergilerin miktarını saptamak ve onların düzenli toplanmasını sağlamak amacıyla oluşturulan, Muhassıllık meclislerinin kurulmasıyla olmuştu. Bu meclisler sayesinde o dönem için küçük çaplı dahi olsa seçimlere iştirak eden halk, 1876-1877 yılında ise genel seçimlerle tanışmıştı. Genel seçimler sonrası açılan ilk Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı sırasında kapatılmış, bu kapalılık devresi otuz yıllık bir süreden sonra 23 Temmuz 1908 tarihinde Meşrutiyetin yeniden ilanı ile son bulmuştu. Meşrutiyetin ilan edildiği gün ülkede aynı zamanda seçim sürecine de girilmişti. Yapılacak seçim, Osmanlı tarihinde üçüncü seçim olacaktı. Daha önce 1877 yılı içinde yapılan iki ayrı seçimle I. Meşrutiyetin Meclis-i Mebusan'ı oluşturulmuştu (Devereux, 1963:261 vd.). 1908 seçimleri I. Meşrutiyet döneminde meclislerden geçen ancak Padişah II. Abdülhamit tarafından onaylanmadığı için yürürlüğe girmeyen tasarıya göre yapılacaktı. Bu tasarı 2 Ağustos 1908'de Padişah tarafından onaylanarak yürürlüğe girmesine rağmen, bu yasanın bir çok yönden eksiklikleri vardı. Bu eksiklikler seçimler esnasında giderilmeye çalışılmış ancak, bu yeterli görülmemekle yeni bir "İntihab-ı Mebusan Kanunu" yapılması için çalışmalar başlatılmıştı (DUİT-Kavanin, YA-Res)¹. Meşrutiyetin ilanından seçimlerin başladığı Kasım ayına kadar geçen zaman, ülkenin her tarafında "keşmekeş-i münakaşat ve kil ü kal-i matbuat" ile geçmişti (Koçu, 1965:10).

2. Seçim Sistemi: Seçimlere geçmeden önce yapılan seçimlerin dayanağı olan metinler hakkında biraz bilgi vermeyi konumuzun daha iyi

anlaşılması açısından uygun bulduk. 1908 seçimleri mevcut iki kanun ve bir talimata göre yapılmıştır. Bunlar, 1876 Anayasası ve Seçim kanunu ile Seçim kanununun tatbikine dair talimattır. Anayasanın seçimler ile ilgili hükümleri 65, 66, 67, 68. ve 72. maddelerinde yer almaktadır.

65. madde, her 50000 erkek nüfusa bir mebus seçileceğini; 66. madde, seçimlerin gizli olacağını; 67. madde ise, mebusluk ile hükümet memuriyetinin bir şahısta birleşemeyeceği, mebus olduğu takdirde kabul edip etmemenin kişinin kendi iktidarında olduğu, mebusluğun kabulü halinde ise, memuriyetten istifa etmesi gerektiğini hükme bağlamaktadır.

Anayasanın 68. maddesinde kimlerin mebus seçilemeyeceği yazılmıştır. Buna göre; Osmanlı vatandaşı olmayanlar, yabancı devlet imtiyazına sahip olanlar, Türkçe bilmeyenler², 30 yaşını bitirmemiş olanlar, seçim esnasında bir kimsenin hizmetinde bulunanlar, iflas ile mahkum olup itibarları iade edilmemiş olanlar, kötü ahlak ile tanınanlar, suçuna karar verilmiş olup bu karar kaldırılmamış olanlar, medeni haklardan mahrum olanlar, yabancı devlet vatandaşlığı iddiasında bulunanlar mebus olamayacaklardır. Ayrıca bu şartlara dört yıl sonra yapılacak seçimlerde Türkçe bilmenin yanı sıra “Türkçe okumak ve mümkün mertebe yazmak” şartı da eklenmiştir. Kanun-i Esasinin 72. maddesi mebus seçimlerinin 4 yılda bir yapılacağını ve seçimlere meclisin açılış tarihi olan Teşrin-i Saniden en az 4 ay önce başlanacağını hükme bağlamaktadır.

Bu maddelerde dikkat edilirse, askerlikle ilgili hiçbir bir hükmün olmadığı görülecektir. Ancak o devrin hukukçuları, subayların da anayasa hükmü gereğince asker sayıldığı ve mebus olabilmek için mutlaka askerlikten istifa etmeleri gerektiği görüşünü savunmuşlardır. Bu görüşlerine delil olarak da, Meclis-i Mebusanın ilk toplantı yılında asker mebuslarla ilgili çıkardığı kanunu göstermişlerdir (Armağan, 1978:153).

Seçimlerin ikinci dayanağı 2 Ağustos 1908 (20 Temmuz 1324) tarihini taşıyan “İntihabat-ı Mebusan Kanun-ı Muvakkatı”dır. Bu kanun, 83 maddeden ve 7 bölümden oluşmaktadır. Yine aynı gün iradesi çıkan “İntihab-ı Mebusan Kanunnamesinin Suver-i İcraiyesine Dair Talimat” da 6 maddeden ibarettir (Düstur 2, C.I, 14). Seçim kanununa göre seçimler, sancaklar itibarıyla yapılacak, her sancak bir “daire-i intihabiye” ve her nahiye bir “şube-i intihabiye” itibar olunacaktı (Madde 1).

Kanun-i Esasinin 65. maddesi gereğince, her 50.000 erkek nüfus için bir mebus seçilecekti. Sancakların nüfusunun elli binden az veya çok olmasına göre de bu oran ayarlanmıştı. Seçim kanununa göre; nüfusu 25.000 ile 75.000 arasında olan sancaklar 1 mebus, 75.000 ile 125.000 arasında olan sancaklarda 2, 175.000’e kadar 3 ve 220.000’e kadar 4 mebus seçilecek, bundan fazla olan yerlerde seçilecek mebus sayısı bu orana göre artırılacaktı (Madde 2).

Kanunun ikinci kısmı, seçmen defterlerinin düzenlenmesi ile ilgilidir (Madde 3-9). Buna göre seçmen defterleri kanunun ilan tarihi olan 3 Ekim

1908 tarihinden itibaren hazırlanmaya başlanacak ve Osmanlı erkek nüfusuna göre her kazada bir “defter-i esasi” tanzim edilecekti. Defterler mahalle ve köy düzeyinde hazırlanacaktı. Defterlerin hazırlanmasında köy veya mahallenin imamı, papazı, hahamı gibi dini görevlilerin yanı sıra muhtar ve meclis üyelerinden iki ya da üçer kişi belediyeye çağrılarak, 8 gün zarfında erkek nüfusun yazılması bitirilecekti. Defterlere yazılacak erkek nüfus, yaşlarına göre 25 yaşından küçük ve 25 yaşından büyük olmak üzere iki kısma ayrılacaktı. Defter-i esasi de aynı şekilde 8 gün içinde tamamlanacaktı (Madde 6). Defter-i esasi tamamlandıktan sonra bunlar köy ve mahallede Türkçe ilan edilecek ve bu işleme 8 gün devam edilecekti. Defterlerde eğer seçmen olabilme şartını taşımayanlar varsa bunların isimlerinin yanına neden seçmen olamadıkları da kaydedilecekti.

Osmanlı Devleti’nde uygulanacak seçimler iki dereceli olacaktı. Seçmen olabilme şartlarını taşıyan Osmanlı vatandaşlarının hepsi “müntehib-i evvel” yani birinci derecede seçmenlerdi. Birinci derece olan seçmenlerin vazifesi mebusları belirleyecek olan “müntehib-i sani” yani ikinci derece seçmenleri belirlemektir. Her 500 birinci seçmen, bir tane ikinci seçmen “müntehib-i sani” seçebilecek şekilde seçim çevreleri ayarlanmıştır.

Birinci seçmen olmak için gerekli olan şartlar kanununun 11. maddesinde seçmen olamama şartları olarak yer almaktadır. Buna göre 25 yaşını bitirmeyen, medeni haklarından yoksun bulunan, yabancı devlet tabiiyetinde olan ya da bu iddiada bulunan, geçici olarak yabancı devlet imtiyazına sahip olan, iflas ile mahkum olup iade-i itibar etmemiş, siyasi hakları kısıtlanmasına karar verilip de bu karar kalkmamış olanlar, doğrudan doğruya devlete az çok vergi vermeyenler, seçmen olamayacaklardır. Bir de defterlere yazılmak için bu şartlara ilaveten bulunduğu yerde bir yıl oturmak (Madde 5), şartı da eklenmelidir.

Yukarıdaki şartları taşıyan “müntehib-i evveller”, ikinci seçmenleri seçeceklerdir. Kaide olarak her 500 birinci seçmenin bir ikinci seçmen belirlemesi esas alınmıştır. Ancak, seçim çevresindeki nüfusa göre, bir nahiyede 250-750 seçmen var ise bir, 750-1250 seçmen için iki, 1250-1750 seçmen için üç, 1750-2250 seçmen için de dört ikinci seçmen seçilecekti. Birinci derecede seçmen sayısının yukarıdaki sayıdan fazla olması halinde oran yukarıda gösterilen esaslar çerçevesinde artırılacaktı (Madde 23). İkinci seçmen olabilmek için de; birinci derecede seçmen olmak için aranan şartların aynısı aranıyordu (Madde22). İkinci seçmenler, Heyet-i Teftişîye’nin belirleyeceği bir günde milletvekillerini seçecekti. Seçim kanununda mebus olmak için belirlenen şartlar, Anayasanın 68. maddesindeki şartlarla aynıdır.

Mebus seçilen kişinin aynı zamanda hükümet memuru olamayacağı, böyle bir durum karşısında kişinin, ikisinden birini tercih etme zorunluluğu olduğunu belirten seçim kanununun 17. maddesi, aynı zamanda

mebus seçilen kişinin ikinci defa mebus seçilebileceğini de hükme bağlamıştır.

3. Uygulama: Müntehib-i sani seçimleri kaza ve nahiye merkezlerinde yapılacaktır. Seçim daireleri büyüklüğüne göre birbirine uzak köy veya mahallelerin bir araya getirilmesi ile oluşturulacaktır.

Oy verme işlemi en uzak köylerden başlatılarak, her gün 300 birinci seçmen oy kullanacaktır. Seçmenler mahalle veya köy esasına göre davet edilecek, başlarında imam, papaz, haham veya muhtar bulunacaktır. Sandık kurulu, sandık başına gelen seçmenlere sayıları kadar arkası mühürlenmiş pusula verecek, bir iki saat sonra yeniden gelmesini isteyecektir. Seçmenler isimlerini yazdıktan sonra yine topluca sandık başına belirtilen zamanda gelecek, padişaha imam ve papaz tarafından dua edildikten sonra, oy pusulaları sandığa atılacaktır. (Madde 34). Oy kullanma işlemi bu şekilde devam edecektir. Kendi halkı oyunu kullandıktan sonra gelen seçmen, oy kullanamayacaktır (Madde 37).

Seçimler bittikten sonra sandıklar açılacak ve oylar tek tek sayılarak müntehib-i saniler belirlenecektir. Bu müntehib-i saniler belirlenen günde kaza merkezlerinde hazır bulunarak mebusları seçecektir (Madde 46). Kazalardan gelen sonuçlar sancak merkezlerinde toplanarak kazanın mebusları belirlenecek ve mazbata verilecektir. Kazanın mebusları vilayet gazetelerinde ilan edildiği gibi Dahiliye Nezareti'ne de bildirilecektir.

Seçimlerin emniyet ve huzur içinde geçebilmesi için seçim kanununda para, hapis, memurluktan atma gibi bazı cezalar öngörülmüştü (Madde 62-77). Kanunun "mevadd-ı umumiye" kısmında ise; mebus seçilenlerin istifası, ölümü, meclis tarafından reddi halinde yerine yeniden seçim yapılacağı, istifanın yalnız "Heyet-i Mebusan"da kabul olunacağı (Madde 78), iki veya birkaç sancaktan birden mebus seçilen kişinin hangi sancağı seçtiğini valiye bildireceği, boş kalan sancakta yeniden seçim yapılacağı (Madde 79) gibi maddeler vardır.

İstanbul seçimleri için, aynen 1877'de olduğu gibi, ayrı bir "madde-i mahsusa" hazırlanmış, Şehremaneti vilayet merkezi sayılmış, her belediye birer şube, belediye hudutları içinde bulunan yerler de bir seçim dairesi kabul edilmiştir. Diğer usuller sancaklar için uygulananlar ile aynı olacaktır (Madde 83).

Seçim yasası seçimlerin kaza ve nahiye merkezlerinde yapılmasını öngörmüştür. Oysa devletin bir çok yerinde nahiye örgütü henüz kurulamamıştı. Hükümet bu nedenle yayınladığı "İntihab-ı Mebusan Kanunnamesinin Suver-i İcraiyesine Dair Talimat" (Düstur 2, C.I:14) ile bu eksiklikleri gidermeye çalışmıştır. Nahiyelerin kurulmadığı yerlerde yakınlığı göz önünde bulundurularak dört beş köyden oluşan geçici seçim şubeleri oluşturulacaktır (Madde 1). Diğer beş maddede ise mülki yöneticiler tarafından yapılacak işler belirtilmektedir.

İntihab-ı Mebusan kanununun uygulanması esnasında gerek yasadaki belirsizlikler, gerekse yasanın iyi anlaşılmasından kaynaklanan pek çok sorunla karşılaşmıştır. Bu sorunlardan bir kısmı seçim işlemlerinin yürütülmesi ile ilgiliydi. Aydın vilayetinden gelen 4-5 köyün seçim kanununa göre birleştirilmesine rağmen birinci seçmen sayısının 250'den az olduğu ve ne yapılması gerektiğine dair yazıya binaen Meclis-i Vükela birleştirilen köy sayısının arttırılabileceğine karar vermiştir (DUİT, 5/1, 28 Recep 1326). Seçimlerin yapılıp meclisin zamanında açılması için sürenin yeterli olmadığına dair şikayetler haklı bulunarak, bu senelik erkek nüfus için "tahrir-i ahir nüfus defterleri"nin esas alınmasına ve askı süresinin yarıya indirilmesine karar verilmiştir (DUİT, 5/1, 28 Recep 1326). Seçimlerde en fazla seçmenlerin nitelikleri ile ilgili sorunlarla karşılaşmıştır. Seçmen olabilmek için az çok vergi vermek şartı belirsiz ve yoruma açıktır. Bu nedenle Dahiliye Nezareti konu hakkında pek çok açıklama yapmak zorunda kalmıştır. Hıristiyan ve Musevi vatandaşlar "bedelat-ı askeriye" ve "tarik" vergisi verenlerin seçmen olabilmek için aranan vergi verme şartını yerine getirip getirmediğini sormuşlardır. Meclis-i Vükela, Hıristiyan ve Musevi halkın verdiği bedelat-ı askeriyenin "mükellefiyet-i bedeniye" mukabilinde olduğundan dolayı vergi verme sayılmayacağı, "tarik" bedelinin ise, bir vergi olmadığına dair karar almıştır (MV, 120/90, 27 Şaban 1326; 120/52, 11 Şaban 1326). Asker ve memur ise, vergi verdiklerini ispatlayacak belgeler göstermek şartıyla görev yaptıkları yerlerde oy kullanabileceklerdi (MV, 120/56, 14 Şaban 1326; 121/49, 23 Şevval 1326). Şahsi hürriyetlerine sahip olmayan halkın, yaralama ve cinayetten mahkum olanların mebus seçme ve seçilme hakkı olmadığı (MV, 120/41 6 Şaban 1326), mebus olabilmek için o vilayet ahalisinden olmanın şart olduğu fakat seçim zamanında orada oturmanın şart olmadığı bildirilmiştir (MV, 120/73 25 Şaban 1326). Nitekim Serfice Mebusu Halil Bey'e bu nedenle "nakl-i mekan" muamelesinin uygulanmasına karar verilmiştir (İkdam, 6 Kasım 1908:3).

Rum Patrikhanesi "Türkçe bilmek" şartına itirazla Türkçe bilmeyenlerin de mebus seçilebilmelerini istemiş fakat, Meclis-i Vükela Türkçe bilmenin şart olduğunu bildirmiştir (MV, 120/59, 17 Şaban 1326). Kudüs Mutasarrıflığı da sur dahilinde bulunanların padişah iradesi ile vergiden muaf tutulduklarını bu durumda ne yapılması gerektiğini sormuş, Meclis-i Vükela'da "vergi vermek kayd-ı tasarruf-ı emlak maksadını tazammun ettiği cihetle" bunların da seçime katılabileceğine karar verilmiştir (MV, 120/62, 20 Şaban 1326).

Mebus seçimi için kimlerin aday gösterileceği konusu da sorun olmuş, Meclis-i Vükela bu konunun Kanun-i Esasinin 68. ve Seçim Kanununun 17. maddelerinde açıklanmış olduğunu ve ayrıca Meclisin ilk toplantısında tatbik edilmiş olan Talimat-ı Muvakkate'de mebus adaylarının kendi maruzatları ya da 300 imzalı bir pusula ile Şehremanetine bildirileceği

yazıldığını belirterek bu durumun vilayetlere tebliğ edilmesini istemiştir (MV, 120/34, 4 Şaban 1326). Diğer bir sorun da seçim kanununda yer alan ceza davalarına hangi mahkemelerin bakacağı idi. Meclis-i Vükela'da alınan karar gereği bir seneye kadar hapsi gerektirenler kaza, bir seneden fazla olanların sancak mahkemelerinde görüleceği bildirilmiştir (MV, 120/46, 8 Şaban 1326).

4. Seçimler: Bu seçim yasası ve diğer düzenlemeler doğrultusunda 1908 Meclis-i Mebusan seçimleri 121 sancakta yapılmıştır. Ayrıcalıklı konumu olan Sisam ve Cebel-i Lübnan'da ise seçim yapılmamıştır (Demir, 1994:31). Seçimlerde idari bakımından bazı düzenlemelere gidilmiştir. Limni Sancağı nüfusu 25.000'den az olduğu için Taşoz Adası ile birleştirilmiş ve bir seçim dairesi sayılmıştır (MV, 120/45, 8 Şaban 1326).

İstanbul için hazırlanan seçim kanununun son maddesine ilaveten birinci seçmenlerin seçim yaptıkları daireden ikinci seçmenleri seçebileceği (MV, 121/13, 22 Ramazan 1326) mebusların Heyet-i Teftişîye tarafından tayin edileceği (MV, 120/26, 2 Şaban 1326) ve bu heyetin nasıl olacağına dair (MV, 121/7, 8 Ramazan 1326) düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca Tuna nehri üzerinde bulunan Adakale'nin hiçbir yerle sınırı bulunmadığından İstanbul seçimlerine bağlanması ve bir tane ikinci seçmen çıkarmasına karar verilmiştir (MV, 120/81, 27 Şaban 1326)³.

Burada şunu da zikretmekte fayda vardır. Adakale Romanya sınırları içinde yer almaktadır. Nüfusunun tamamı Türklerden oluşan Adakale Tuna nehri üzerinde yer aldığından bu isimle anılmıştır. Seçimler esnasında İstanbul seçimlerine bağlanan Adakale ahalisinin İstanbul'a gelmesinin "kulfetli" olacağından seçimin orada yapılmasına karar verilmiştir (MV, 120/81, 27 Şaban 1326). Bu uygulama Osmanlı Devleti'nin sınırları dışında yaşayan vatandaşlarının bulunduğu yerlerde de seçim yaptığına dair çok güzel bir kanıttır.

4.1. Seçim Kampanyaları: 1908 seçimleri, seçime İttihat ve Terakki ve Ahrar fırkalarının katılması nedeniyle demokrasi tarihimizde çok partili ilk seçim olarak değerlendirilebilirse de bu seçim, tam anlamıyla çok partili bir seçim sayılamaz. Çünkü gerek İttihat ve Terakki Fırkası gerekse de Ahrar henüz bir "parti" olma özelliğine sahip değildir. Zira İttihat ve Terakki Fırkası, hala cemiyet olma özelliğini korumaktadır. Buna karşın Ahrar Fırkası ise, ülke genelinde örgütlenmesini henüz tam olarak gerçekleştirememiştir.

İttihat ve Terakki Fırkası, 6 Ekim 1908'de Şura-yı Ümmet Gazetesinde bir program yayınlamış, 1908 kongresinde aldığı kararları kamuoyuna duyurmuştur. Bu programın siyasi kısmında seçim ve sonrası ile ilgili bilgiler de bulunmaktadır.

İttihat ve Terakki Fırkası, bu programının başlangıcında Padişah II. Abdülhamit'in 1 Ağustos 1908 tarihli Hattı Hümayununa, Kanun-i Esasinin

hilafına bir karar alınmadıkça uyacaklarını belirterek başlamış ve ardından isteklerini sıralamıştır. Bu programın seçimlerle ilgili hükümleri şunlardır:

1- 20 yaşını dolduran her Osmanlı teb'ası erkek "emlak ve serveti olsun veya olmasın" birinci seçmen sayılacaktır.

2- Seçimler "kemal-i serbesti" ile yapılacak, buna engel olabilecek "edna bir mülhazanın" hükümet tarafından yapılmasına meydan verilmeyecek şekilde düzenleme yapılacaktır.

3- Seçilme şartlarını taşıyan Osmanlı vatandaşlarının ülkenin her yerinde seçilebilme hakkı teklif edilecektir.

İttihat ve Terakki Fırkası bu hükümlere 1909 kongresi sonucunda aldığı kararlar doğrultusunda, Ayan üyelerinin süresi ile ilgili maddeleri de eklemiştir. Buna göre; Ayan üyeleri 3 senede bir değişmek üzere 9 sene süreyle 1/3'ü Padişah tarafından, 2/3'ü de "hakimiyet-i milliye" esasına dayanan bir "usul-i mahsusa" ile tayin kılınacaktır. Seçim konusunda ise; iki dereceli seçim baki kalmakla seçimlerin serbest yapılması sağlanacaktır (Tunaya, 1995:206-212)..

1908 seçimlerine katılan Ahrar Fırkası ise, programını 1 Eylül 1908 tarihinde yayınlamıştır. Ahrar Fırkasının yayınladığı program seçimlerle ilgili şu hükümleri taşımaktadır: 20 yaşını bitirmiş olan her Osmanlı erkek vatandaşı, vergi versin veya vermesin, kanuni şartları taşıması halinde birinci seçmen olacaktır. Kanunen mebus olma şartlarını taşıyanlar ülkenin her tarafından aday olabilecektir. Mebus sayısı 25.000 erkek nüfusa bir mebus olmak üzere belirlenecektir (Tunaya, 1995:247).

İttihatçıların programı ile Ahrarın programına bakıldığında ikisinin de halka benzer haklar vermeyi taahhüt ettiği görülmektedir: Seçmen yaşının 21 olması, seçmen olmak için istenen "vergi verme" şartının kaldırılması, mebus adaylarını ülkenin her tarafından aday olmasının sağlanması ortak olan hükümlerdi.

Kasım-Aralık ayları içinde yapılan seçimlerde İttihat ve Terakki Fırkası, kendi düşüncesine uygun aday bulmakta zorlanmıştı (Kabasakal, 1991:48). Bu noktada eşrafla, şeyhlerle, aşiret beyleriyle ilişki kurulması kaçınılmazdı. İttihatçılar bunların desteği olmaksızın meclise girme yollarını aramanın yararsız olduğunu anladılar. Dolayısıyla her türlü tutarlılık kaygısı bir yana bırakılarak, ülkenin her yerine temsilciler gönderildi. Bu kişilerle anlaşmalar yapıldı. Bu şekilde İttihat ve Terakki Fırkası Meclis-i Mebusan'ı kontrol altına almaktan çekinmedi (Karpat, 1996:38). Hükümet mekanizması İttihatçıların elinde bulunuyordu. İttihatçılar bu gücü iyi kullanarak Ahrar'ın kazanmasına engel olmuşlardı.

Seçimin meclisin açılacağı 14 Kasım'a kadar bitirilmesi hemen hemen imkansızdı. 8 Kasım'a gelindiğinde ancak 50 mebus seçilebilmişti (Kansu, 1995:290).

4.1.1. Rumların seçim kampanyası: Seçimlerde en etkili kampanyayı Rumlar yapıyordu. Türkler siyasi oyunlar konusunda henüz

acemiydiler. Rumlar ise seçim hilelerinin her çeşidinde başarılı olmanın yanında, aynı zamanda mecliste mümkün olduğu kadar çok mebus elde etmek için de kararlıydılar (Knight, 1993:241). İstanbul seçimlerinde Rumlar önce seçimlere katılmayacaklarını bildirmişler (İkdam, 5 Kasım 1908:1), daha sonra da katılacaklarını ilan etmişlerdir (İkdam, 10 Kasım 1908:3).

Rumlar, seçimlerde hileli yollara başvurmuşlar, seçmen sayılarını fazla göstermeye çalışmışlardır. Rumları bu konuda Yunanistan ile Fener Patrikhanesi desteklemiştir. Rumların seçim hileleri meydana çıkınca, bunu gizlemek için, bir taraftan Patrik kanalıyla Babıali'ye şikayetlerde bulunmuşlar diğer taraftan da 20.000 kadar Rum, 22 Kasım 1908'de Beyoğlu ve Babıali'de gösteri yapma yoluna gitmişlerdir. İstanbul'da Rumların temel isteği, seçimlerde nüfus tezkeresi aranmamasıdır. Çünkü nüfus tezkeresi arandığında Osmanlı vatandaşı olmayan dindaşlarına oy kullandıramayacaklarını bilmektedirler. Yunan basını da Türkiye'de 6,5 milyon Rum ahali bulunduğundan söz ederek, mebus ve ayan sayısının buna göre belirlenmesini istemiştir (Eryılmaz, 1990:164). Oysaki Osmanlı Devleti'nde Rumların nüfusu hiçbir zaman 6,5 milyon olmamıştı. 1907 yılında nüfus oranları şöyleydi: Müslüman 15.508.753, Rum 2.852.812, Ermeni 1.120.748, Yahudi 253.435, Bulgar 761.530, Ecnebi 197.760, diğer 189.592, toplam 20.884.630'dur (Karpas, 1985:168-169). Rum Patriği Yuvakim Efendi, Babıali'den dine ve eğitime dair eski imtiyazların korunmasını istemiş, İttihat ve Terakki Fırkası'da bu imtiyazlara dokunmak niyetinde olmadıklarını bildirmişti (Bozkurt, 1996:196).

Seçimlerden sonra Rumların yaptığı ilk gösteri Ege'de olmuştur. 30.000'e yakın Rum sonuçlara itiraz için İzmir'e yürümüş, bu gösteriler sonucunda bir Rum mebusun daha meclise girmesini sağlamışlardır (Demir, C.II, Sayı 4-5, 1995:137-157)⁴. İstanbul'da ise Rumlar dükkanlarını kapatmışlardır. Rum kiliseleri sürekli olarak çanlarını çalmışlar, sokaklar öfkeli Rum göstericilerle dolmuştur. Rumların gösterileri özellikle Beyoğlu semtinde etkili olmuş burada şiddet hareketleri yaygınlaşmıştır. Bunun üzerine Zabtiye Nezareti gerekli tedbirleri almak zorunda kalmıştır (Çavdar, 1970:73). Ancak alınan tedbirlerin yetersizliği Rumların bir gün sonra yaptıkları protesto gösterileri ile ortaya çıkmıştır. Rumlar 23 Kasım'da bir gün öncekine oranla daha geniş çaplı bir gösteri yapmışlar, taşkınlıklarını yoğunlaştırmışlardır. Rumların gösterilerindeki amaçları Beyoğlu seçimlerinin iptali ve seçimlerin 8 gün sonraya ertelenmesidir. Rum göstericiler o gün zor kullanılarak dağıtılmıştır. Rumların aleyhinde yazılar yazan Tanin gazetesi, Rum gazeteleri tarafından artık en büyük düşman olarak görülmeye başlanmıştır (Yalçın, Yıl 2, C.IV, 1935:181-182).

4.1.2. Seçimlerde Ermeni ve Yahudiler: Ermeni Taşnak Cemiyeti Ermeni Patrikhanesi'nin emri altına girmek istemiyordu. Taşnaklar ile İttihat ve Terakki Fırkası, Eylül 1908'de birlik, anayasa ve ilerleme için anlaşma

yaptılar. Ermeni Patrikhanesi bu anlaşmayı samimiyetsizlikle suçlayarak kınadı (Bozkurt, 1996:202).

Yahudilerin hükümet ile olan, genelde olumlu ilişkileri, Hahambaşı Nahum Efendi'nin İttihat ve Terakki Fırkası ile yakınlığı dolayısıyla daha da iyileşti (Özdemir, 2000:43). Bu nedenle seçimlerde İttihat ve Terakki Fırkası'nı desteklediler.

İttihat ve Terakki Fırkası'nın Türkçü politikasından memnun olmayan Rumlar, Ermeni Hınçak, Araplar ve Arnavutlar Ahrar Fırkası'nı desteklemişlerdi, fakat İttihat ve Terakki Fırkası, kendi adaylarını seçtirmeyi bilmişti (Çavdar, C.V, 1987:5). İttihat ve Terakki Fırkası'nın kurucularından İbrahim Temo, İttihat ve Terakki Fırkası'nın "halkı serbest bırakmaması"na kızarak hem adaylıktan çekilmiş, hem de Romanya'ya dönmüştür (İbrahim Temo, 1987:188).

Aslında İttihat ve Terakki Fırkası'nın seçimleri kazanmak için fazla bir çaba sarf etmesine gerek yoktu. Meşrutiyeti ilan ettirdiğinden dolayı herkes İttihat ve Terakki Fırkası üyesi olmuştu. Hatta II. Abdülhamit bile göğsüne taktığı kırmızı "hürriyet" rozeti ile İttihatçı olduğunu göstermeye çalışıyordu (Bayar, C.II, 1966:413). Halk şahısları tanımadığı halde sırf "Meşrutiyeti ilan" hususunda etkili olan cemiyetin "üyeleri" diye İttihat ve Terakki Fırkası'nın adaylarına oy vermişti. Seçilenler arasında İttihat ve Terakki Fırkası'na mensup olanların yanı sıra, "Sarayın lütuflarını gören" kimseler de vardı. II. Meşrutiyetin ilk meclisi "mütecanis olmayan" unsurlardan oluşmuştu (Akşam, 11 Mart 1943:4).

Seçimlerin son aşamasında İkdam, Sabah, Yeni Gazete açıkça İttihat ve Terakki Fırkası'na karşı tavrı almış, Ahrar adayı Sadrazam Kamil Paşa'yı desteklemişlerdi. Bu muhalefete Rum ve Ermeni gazeteleri de katılmıştı (Çavdar, 1987:6). İttihat ve Terakki Fırkası'na karşı yapılan "en can alıcı" tahrir, "din" örtüsü altında yapılandı. İttihatçılar halk arasında "dinsizlik"le itham olunuyordu (Yalçın, C.II, Sayı 16, 1962:75)⁵.

5. Seçimlerin Genel Sonuçları: Ülke genelinde seçimleri İttihat ve Terakki Fırkası adayları kazanırken, Ahrar Fırkası adayları hiçbir varlık gösteremedi. Bunun çeşitli sebepleri vardı. Evvela, Ahrar iyi örgütlenememişti, ayrıca, azınlıkların tam desteğinden de yoksundu. İttihat ve Terakki Fırkası ise, hükümet mekanizmasını elinde bulunduruyordu. Seçim sistemi de suistimale müsaitti (Bayar, C.III, 1966:474-475). Bundan daha önemlisi İttihat ve Terakki Fırkası, Meşrutiyeti ilan eden güçtü. Halk nezdinde büyük bir sempatiye sahipti. Ayrıca itttihatçılar bölgelerdeki ileri gelenlerle de anlaşma yoluna gitmişti. Askeri güç de İttihat ve Terakki Fırkası'nın elindeydi.

Neticede beklenen olmuş İttihat ve Terakki Fırkası, seçilen 281 mebustan biri hariç tamamını almıştı. Fakat İttihat ve Terakki Fırkası listesinden seçilen mebusların hepsi fırkaya bağlı mebuslar değildi. Nitekim bir süre sonra fırkadan kopmalar başlayacak, İttihat ve Terakki Fırkası

mecliste ancak 160 kişi kalacaktı (Tanin, 7 Eylül 1909). Bu 160 kişinin de tamamen İttihat ve Terakki Fırkası'na sadık oldukları söylenemezdi.

Ahrar Fırkası, Ankara'dan o da kendi çabası ile kazanan Mahir Sait Bey ile ancak bir mebus çıkarabilmişti. Görünüşte böyle olmasına rağmen, gerçekte meclisin açılışında İttihat ve Terakki Fırkası'ndan kopup Ahrar'a geçecek olan 40-50 civarında mebus vardı.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri

a- Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Dosya Usulü İradeler Tasnifi
-Kavanin
-Meclis-i Umumi Kararları
Sadaret Resmi Maruzat Evrakı
Meclis-i Vükela Mazbataları

b-Diğer Belgeler

DÜSTUR 2, C.I, İstanbul 1324.

2- Kitaplar

Bayar, Celal, **Ben de Yazdım, Milli Mücadeleye Gidiş**, C.II, İstanbul 1966.

Bozkurt, Gülnihal, **Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)**, 2. Baskı, Ankara, 1996.

Çavdar, Tefik, **Müntehib-i Saniden Seçmene**, Ankara 1987.

Çavdar, Tefik, **Osmanlıların Yarı Sömürge Oluşu**, İstanbul 1970.

Demir, Fevzi, **İkinci Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Seçimleri (1908-1914)**, Basılmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir 1994.

Devereux, Robert, **The First Ottoman Constitutional Period. A Study of the Midhat Constitution and Parliament**, Baltimore 1963.

Eryılmaz, Bilal, **Osmanlı Devleti'nde Gayri Müslim Tebeanın Yönetimi**, 2. Baskı, İstanbul 1990.

İbrahim Temonun İttihat ve Terakki Anıları, (Yay. Bülent Demirbaş), İstanbul 1987.

Kabasakal, Mehmet, **Türkiye'de Siyasi Parti Örgütlenmesi (1908-1960)**, İstanbul 1991.

Kansu, Aykut, **1908 Devrimi**, İstanbul 1995.

Karpat, Kemal H., **Ottoman Population 1830-1914 (Demographic and Social Characteristics)**, The University of Wisconsin Press 1985.

Karpat, Kemal H., **Türk Demokrasi Tarihi**, İstanbul 1996.

Knight, E.F., **Türkiye’de Bir Milletın Uyanışı 1908 Devrimi**, (Çev.Mazhar Ersoylu), İstanbul 1993.

Özdemir, Ülkühan, **Osmanlı Devleti’nin Son Döneminde Yahudiler ve Hahambaşılık**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2000.

Seçim, Seçim Sistemleri ve Türkiye’de Uygulamaları (Haz. Sonnur Bakır-Semra Küçüköğlü-Sevgi Pehlivan), Ankara 1982.

Tunaya, Tarık Zafer, **Türkiye’de Siyasi Partiler (1859-1952)**, 2. Baskı, İstanbul 1995.

3. Makaleler

Armağan, Servet, “Memleketimizde İlk Parlamento Seçimleri”, **Kanun-i Esasinin 100. Yılı Armağan**, Ankara 1978.

Demir, Fevzi, “İzmir Sancağında 1908 Meclis-i Mebusan Seçimleri”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C.II, Sayı 4-5, İzmir 1995, s.137-157.

Güneş, İhsan, “1912 Seçimleri ve Eskişehir’de Meydana Gelen Olaylar”, **Bellekten**, C.LIV, Sayı 216, Ankara 1992, s.459-482.

Koçu, Reşad Ekrem, “Türkiye’de Seçim Tarihi”, **Hayat Tarih Mecmuası**, Yıl 1, C.II, Sayı 9, s.10.

Olgun, Kenan, “İzmit Sancağında 1912 Seçimleri ve Milletvekillerinin Meclisteki Faaliyetleri”, **I. Sakarya ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu, Bildiriler**, Adapazarı, 1999, s.111-125.

Yalçın, H. Cahit, “Meşrutiyet Hatıraları 1908-1918”, **Fikir Hareketleri**, Yıl 2, C.IV, Sayı 90 (13 Temmuz 1935), s.181-182.

Yalçın, H. Cahit, “Kudretsiz Bir Hükümet, Müvesvis Bir Padişah”, **Yakın Tarihimiz**, C.II, Sayı 16 (14 Haziran 1962), s.75.

4. Gazeteler

Akşam

İkdam

Tanin.

ÇOCUKTA DİL GELİŞİMİ VE KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

Öğr.Gör. Dr.Turan ÇAKIR

Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü

E-posta: tcakir@sakarya.edu.tr

ÖZET:

İnsan yaşamının temel yetilerinden biri dili kullanabilme ve konuşabilmedir. Dili kullanabilmek doğuştan getirdiğimiz bir yetenektir. Dil insanların düşünce,